

Δ Η Μ Ι Ο Υ Ρ Γ Ι Κ Α /
Α Ρ Χ Ε Ι Α / Ω Σ /
Ζ Ω Ν Τ Α Ν Α / Τ Ο Π Ι Α /
Μ Ν Η Μ Η Σ / Σ Τ Η Ν /
Ψ Η Φ Ι Α Κ Η / Ε Π Ο Χ Η /

Ε Π Ι Μ Ε Λ Ε Ι Α / Ε Λ Ε Ν Α Π Α Π Α Λ Ε Ξ Ι Ο Υ

Δημιουργικά Αρχεία ως Ζωντανά Τοπία Μνήμης στην Ψηφιακή Εποχή
Επιστημονική επιμέλεια: Έλενα Παπαλεξίου

Μεταφράσεις, γλωσσική επιμέλεια κειμένων:
Βενετία Θεοδωροπούλου, Ελπίδα Κομιανού, Ιώ Μανωλέσσου,
Σοφία Νιαουνάκη, Αύρα Ξεπαπαδάκου

Σχεδιασμός έκδοσης: graphdot

© Ιανουάριος 2022, Fagottobooks, Νίκος Θερμός και ΣΙΑ ΙΚΕ
ISBN: 978-960-6685-92-7

Fagottobooks

Κεντρικό: Βαλτετσίου 15, 10680 Αθήνα
τηλ. 210-36.45.147, fax: 210-36.45.149
Υποκατάστημα: Ζακύνθου 7, 31100 Λευκάδα
τηλ./fax: 26450-21095
info@fagottobooks.gr
www.fagottobooks.gr

Με τη συγχρηματοδότηση του ευρωπαϊκού έργου
CRE.ARCH. – Creative European Archives as Innovative Cultural Hubs

Με συγχρηματοδότηση από το
πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη»
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρόγραμμα: «Δημιουργική Ευρώπη – Πολιτισμός» 2018-2021

Φορέας διαχείρισης και υλοποίησης: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου –
Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας

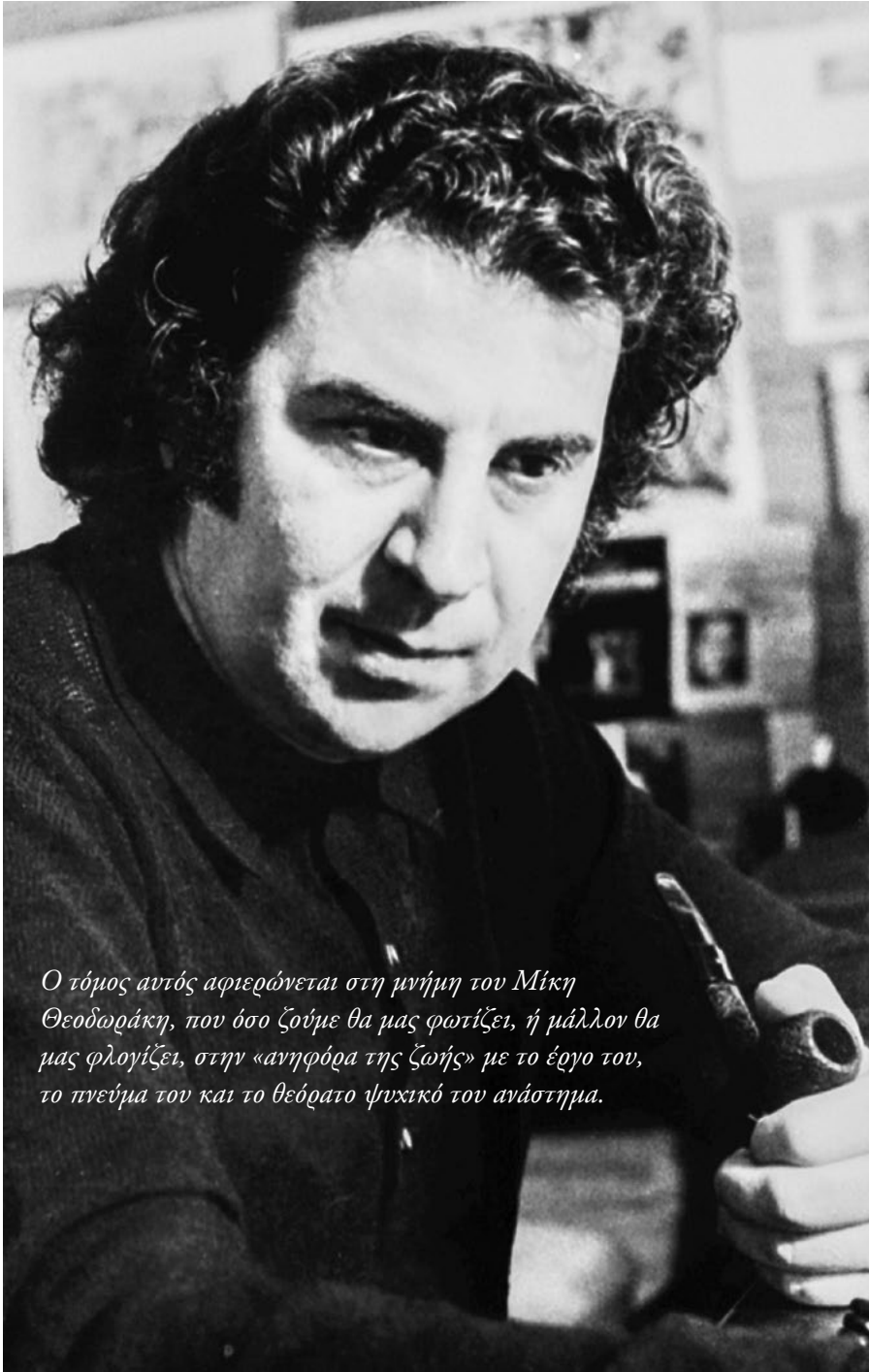
Δημιουργικά αρχεία
ως ζωντανά τοπία μνήμης
στην ψηφιακή εποχή

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΕΛΕΝΑ ΠΑΠΑΛΕΞΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2022

CR.E.ARCH. | Creative Europe

fagotto books

Ο τόμος αυτός αφιερώνεται στη μνήμη του Μίκη Θεοδωράκη, που όσο ζούμε θα μας φωτίζει, ή μάλλον θα μας φλογίζει, στην «αηφόρα της ζωής» με το έργο του, το πνεύμα του και το θεόρατο ψυχικό του ανάστημα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

■ ΕΛΕΝΑ ΠΑΠΑΛΕΞΙΟΥ: <i>Εισαγωγή</i>	11
-------------------------------------	----

■ ΕΝΟΤΗΤΑ 1:

Το νέο αρχείο ως ζωντανός κόμβος δημιουργίας

VLATKA LEMIC, ELENI PAPALEXIOU, SERGIO RIOLO, TAMARA ŠTEFANAC, RUUD STRAATMAN, VALIA VRAKA, AVRA XERAPADAKOU, ANDREA ZAPPULLI:

<i>Δημιουργικά Αρχεία ως Καινοτόμες Εστίες Πολιτισμού: Ένας διάλογος μεταξύ χωρών και πολιτισμών από το χαρτί στα πολυμέσα</i>	29
--	----

■ ΕΝΟΤΗΤΑ 2:

Αρχεία «εκτός των υψηλών τειχών»

ΙΩ ΜΑΝΩΛΕΣΣΟΥ: <i>Γλωσσικά αρχεία: η περίπτωση του Αρχείου του Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής της Ακαδημίας Αθηνών</i>	109
--	-----

ΣΤΕΦΑΝΙΑ ΜΕΡΑΚΟΥ: <i>Η Μουσική Βιβλιοθήκη «Λίλιαν Βουδούρη», οι κρυμμένοι θησαυροί της και τα μέσα για την ανάδειξή τους</i>	123
--	-----

ΒΑΛΙΑ ΒΡΑΚΑ: <i>Το Αρχείο Ελληνικής Μουσικής, της Μουσικής Βιβλιοθήκης «Λίλιαν Βουδούρη»</i>	135
--	-----

ΕΛΕΝΑ ΠΑΠΑΛΕΞΙΟΥ & ΑΥΡΑ ΞΕΠΑΠΑΔΑΚΟΥ: <i>Ικνηλατώντας το παρελθόν. Το αρχείο του Romeo Castellucci και της Societas Raffaello Sanzio: μία συμβολή στην ιστορία του Ευρωπαϊκού Θεάτρου</i>	147
--	-----

■ ΕΝΟΤΗΤΑ 3:

Δημιουργικές δράσεις και διαμεσικές εφαρμογές στα αρχεία

ΦΙΛΙΑ ΔΕΝΔΡΙΝΟΥ: *[Εξ]ιστορώντας το αρχείο* 197

ΣΤΑΘΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ: *Μια νύχτα στο αρχείο.*
Μία διαδραστική ταινία μυστηρίου. Σενάριο, storyboard, σημειώσεις 226

ΕΛΠΙΔΑ ΚΟΜΙΑΝΟΥ: *Μάθηση εν κινήσει και μυστήρια*
στο αρχείο: η ελληνική εφαρμογή του ευρωπαϊκού
έργου CR.E.ARCH. για ευφρείς κινητές συσκευές 257

■ ΕΝΟΤΗΤΑ 4:

Όταν τα αρχεία εκπέμπουν S.O.S.: προβληματισμοί και προτάσεις για τη διάσωση και ανάπτυξη των αρχειακών συλλογών

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Χ. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: *Πρόγραμμα «Καλλικράτης»:*
πόσο κινδυνεύουν τα αρχεία των μονάδων τοπικής αυτοδιοίκησης; 273

ΜΑΡΙΑ ΒΕΛΙΩΤΗ - ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ: *Στηρίζοντας τον θεσμό*
των Αρχείων. Σωματείο «Φίλοι των Γενικών Αρχείων
του Κράτους (Γ.Α.Κ.) Αργολίδας» 280

ΑΝΝΑ ΜΑΥΡΟΛΕΩΝ: *Τα θεατρικά αρχεία ως εικονικός*
«θεατρικός τόπος» στην ψηφιακή εποχή.
Τα αρχεία του Κέντρου Μελέτης και Έρευνας του
Ελληνικού Θεάτρου (Κ.Μ.Ε.Ε.Θ.) – Θεατρικό Μουσείο 287

■ ΕΝΟΤΗΤΑ 5:

Δημιουργικά αρχεία και «ευφυή δεδομένα» στις
Ψηφιακές Ανθρωπιστικές Επιστήμες και Τέχνες:
δυνατότητες, ευκαιρίες και προκλήσεις

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΡΑΣΙΜΟΣ: *Το ψηφιακό ταξίδι των δεδομένων στις
Ανθρωπιστικές Επιστήμες και τις Τέχνες* 309

ΒΕΡΑ ΚΡΙΕΖΗ: *Η αξία της Τεχνολογίας
στην Πολιτιστική Κληρονομιά* 335

ΕΛΕΝΑ ΠΑΠΑΛΕΞΙΟΥ: *Τεχνολογίες αιχμής και συνεργατικά
ερευνητικά εγχειρήματα στην υπηρεσία της ευρωπαϊκής
πολιτιστικής κληρονομιάς* 347

■ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Ερευνητικά αποτελέσματα της ελληνικής
ομάδας έργου του *CR.E.ARCH*. 362

■ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 372

■ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ 400

■ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ 413

ΕΛΕΝΑ ΠΑΠΑΛΕΞΙΟΥ

Εισαγωγή

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Πολλές φορές η λέξη αρχείο παραπέμπει συνειρμικά σε κάτι πεπαλαιωμένο, παρωχημένο και στατικό. Σε πληθώρα πολιτιστικών αρχείων φυλάσσονται –και φθίνουν– αποθηκευμένα τεκμήρια, είτε σε αναλογική, είτε σε ψηφιακή μορφή, των οποίων ο προορισμός είναι προδιαγεγραμμένος: η λήθη.¹ Αντί αυτά να αποτελέσουν τοπία μνήμης και δημιουργικής γνώσης, λόγω μιας στείρας και πληθωριστικής συσσώρευσης, συχνά καταλήγουν σε στοίβες χαρτώας ή ψηφιοποιημένης αμνησίας, καλώς τακτοποιημένες σε αρχειοθήκες ή ηλεκτρονικούς φακέλους. Αν το αρχείο δεν ζωντανέψει, αν το αρχείο δεν εμπνεύσει, αν το αρχείο δεν συνομιλήσει και δεν δια–συνδεθεί, καταλήγει σε οστεοφυλάκιο τεκμηρίων.

Ο ανά χειράς τόμος *Δημιουργικά αρχεία ως ζωντανά τοπία μνήμης στην ψηφιακή εποχή* προέκυψε μέσα από τα ερωτήματα, τα ερεθίσματα και τους προβληματισμούς που μας απασχόλησαν στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Πολυεταιρικού Έργου *CR.E.ARCH.: CReative European ARCHives as Innovative Cultural Hubs*.² Ποια η έννοια, η λειτουργία και η χρησιμότητα των αρχείων στην εποχή της ψηφιακής επανάστασης; Ποιες νέες αναγκαιότητες έχουν προκύψει και οφείλουν να υπηρετηθούν; Πώς αναπλαισιώνεται ο επιστημονικός κλάδος της αρχειονομίας σε συνάρτηση με νέους επιστημονικούς κλάδους, όπως η Δημόσια Ιστορία ή/και οι Ψηφιακές Ανθρωπιστικές Επιστήμες και Τέχνες; Σε ποιες νέες απαιτήσεις καλείται να ανταποκριθεί ο/η αρχειονόμος, αναθερμαίνοντας τη σχέση του/της με τα αρχειακά τεκμήρια και αποτινάσσοντας τον άλλοτε παγιωμένο και παγω-

1. Για το παράδοξο της πληθωριστικής διατήρησης της μνήμης, επ' απειλή αμνησίας, λόγω της αδιαβάθμητης συσσώρευσης και μαζικής ψηφιοποίησης δεδομένων, βλ. Jean–Marc Larrue (2017), 31–41 και Sophie Lucet (2021), 7–15.

2. Αναλυτική παρουσίαση του έργου στις επόμενες σελίδες.

μένο ρόλο του/της; Οι νέες και σύνθετες διαστάσεις της πληροφορίας, των δεδομένων και των μεταδεδομένων έχουν προκαλέσει ζωνρές συζητήσεις και έχουν πυροδοτήσει έναν έντονο διάλογο, τόσο μεταξύ των μελών της ερευνητικής ομάδας του έργου *CR.E.ARCH.*, όσο και σε έναν ευρύτερο κύκλο ιστορικών, βιβλιοθηκονόμων, αρχειονόμων, θεατρολόγων, ανθρωπολόγων και άλλων ειδικών ερευνητών και ερευνητριών, αλλά και καλλιτεχνών, με τους οποίους και τις οποίες συνεργαστήκαμε.

Ήδη από τον τίτλο του, ο τόμος αναφέρεται στην έννοια του ζωντανού αρχείου. Πότε όμως ένα αρχείο θεωρείται ζωντανό; Η εύλογη απάντηση θα ήταν: όταν το αρχείο είναι σύγχρονο, ακόμη ανοικτό, όταν συνεχίζει να εμπλουτίζεται με νέα αρχειακή ύλη, όταν αναπτύσσεται, αναθεωρείται και αναπροσαρμόζεται. Όλα τα σύγχρονα αρχεία, τα οποία τροφοδοτούνται και ανατροφοδοτούνται σε παρόντα χρόνο, θα ήταν δυνατόν να χαρακτηριστούν κατά την έννοια αυτή ζωντανά. Πράγματι όμως είναι έτσι; Η ερευνητική δραστηριότητα του ευρωπαϊκού έργου *CR.E.ARCH.* απέδειξε ότι ζωντανό δεν είναι μόνο το αρχείο που τροφοδοτείται, αλλά και το αρχείο που διαρκώς τροφοδοτεί. Με τον όρο «ζωντανό αρχείο» αναφερόμαστε σε μία διαδικασία εμφύσησης ζωής στο αρχείο, στο ζωντάνεμα του περιεχομένου, στην αναβίωσή του, με τρόπο ώστε το αρχείο αυτό να καταστεί ανεξίτηλη πηγή, αναβλύζουσα γνώση, πίδακας έμπνευσης και δημιουργικότητας.³

Η κληρονομιά των πληροφοριών και των εγγράφων που φυλάσσονται στα αρχεία αποτελεί ένα μοναδικό ιστορικό και πολιτιστικό πλεονέκτημα σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Τα αρχεία μας επιτρέπουν να εμβαθύνουμε στην ιστορία των ανθρώπων, των χωρών, των παραδόσεων και των γεγονότων που συνδιαμόρφωσαν τη γηραιά ήπειρο. Εάν τα αρχεία αυτά προωθηθούν και αξιοποιηθούν κατάλληλα, δύνανται να αναδειχθούν σε παραγωγικούς κοινόχρηστους πόρους, ικανούς να ευαισθητοποιήσουν –πέρα από σύνορα και χρονικά όρια– ένα ευρύτατο κοινό και να ενισχύσουν την αίσθηση του ανήκειν στον κοινό ευρωπαϊκό μας οίκο. Ακόμη περισσότερο, σε αυτήν την περίοδο κατά την οποία τα μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ευρώπη έχουν πλέον γιγαντωθεί, τα αρχεία αποτελούν ουσιαστική μαρτυρία αναφορικά με το πώς αναπτύχθηκε ο ευρωπαϊκός πολιτισμός και πώς καλλιεργήθηκαν οι αξίες που μοιραζόμαστε ως πολίτες της Ευρώπης κατά τη διάρκεια των αιώνων. Η πολύτιμη αυτή παρακαταθήκη θα ήταν ευκταίο να αποτελέσει την κοινή περιουσία μιας νέας, πολυπολιτισμικής,

3. Eleni Papalexou (2017).

ανοικτής, συμμετοχικής και συμπεριληπτικής κοινωνίας.

Ωστόσο, η διαχείριση αρχείων δεν (θα πρέπει να) περιορίζεται στην εξασφάλιση πρόσβασης στις δομές που φιλοξενούν τα αρχειακά τεκμήρια. Αυτό συμβαίνει επί του παρόντος, επειδή τα αρχεία εξακολουθούν να θεωρούνται κυρίως ως χώροι προσπελάσιμοι μόνον από ειδικούς και επαγγελματίες, όπως ιστορικούς, ερευνητές κ.λπ., και όχι ως χώροι που θα προσέλκυαν ένα ευρύτερο κοινό. Αυτή ακριβώς η παραδοχή αποτελεί το εφαλτήριο για τον επαναπροσδιορισμό της αποστολής και της στοχοθεσίας των αρχείων, στην οποία πλέον περιλαμβάνεται η αύξηση του αριθμού και της ποικιλίας των ατόμων, τα οποία θα ήταν δυνατόν να ενδιαφερθούν για αυτά. Για την επίτευξη αυτού, τα αρχεία καλούνται να αναπτύξουν νέους και αποτελεσματικότερους τρόπους επικοινωνίας των αποκτημάτων και της δράσης τους, δηλαδή των ιστοριών, των προσωπικοτήτων, των τόπων και των τοπικών παραδόσεων που κατοχυρώνονται στα τεκμήριά τους, προκειμένου να φέρουν πιο κοντά σε αυτά τους πολίτες και ιδιαίτερα τις ομάδες εκείνες του κοινού που είναι λιγότερο προσβάσιμες και υποεκπροσωπούνται. Αυτονοήτως, η κατάκτηση αυτού του στόχου δεν θυσιάζει ούτε διακυβεύει την επιστημονική εγκυρότητα και ουδετερότητα, αλλά υπερβαίνει την εγγενή τεχνική ακαμψία που διέπει τη λειτουργία και την εργασιακή κουλτούρα των αρχείων. Συμπερασματικά, κρίνεται πλέον ως επιτακτική ανάγκη να μεταφραστεί αυτό το όραμα σε μοντέλα επικοινωνίας και δημιουργικών πρωτοβουλιών, τα οποία θα φέρουν τους πολίτες πιο κοντά στα αρχεία και την αρχειακή «τους» κληρονομιά.

Σε αυτό το πλαίσιο, είναι απαραίτητη η εκπόνηση νέων και καινοτόμων σχεδίων για την προώθηση και τη διαμόρφωση του περιεχομένου –ενός διαφορετικού περιεχομένου– των αρχείων, προκειμένου να καταστούν αυτά ελκυστικότερα για το κοινό. Ταυτόχρονα, τα αρχεία είναι δυνατόν να αποτελέσουν σημαντικές πηγές έμπνευσης και δημιουργικότητας για τους πολιτιστικούς φορείς: οι ιστορίες τους μπορούν να ειπωθούν με πολλούς καλλιτεχνικούς, δημιουργικούς και εκφραστικούς τρόπους σε διάφορες ομάδες κοινού, προκειμένου να διαμορφωθεί μία ατμόσφαιρα πληρέστερης συμμετοχής και αίσθησης του ανήκειν στην αφήγηση. Ας υπενθυμίσουμε ότι στον παγκόσμιο χάρτη της σύγχρονης τέχνης, πολλές φορές τα αρχεία, από εχέγγυα της ιστορίας και αποθετήρια της μνήμης έχουν μετατραπεί σε ιδιαίτερες πηγές δημιουργικής έκφρασης. Οι περιπτώσεις των καλλιτεχνών

Η εικαστική εγκατάσταση *48 πορτρέτα* του Gottfried Helnwein και *48 πορτρέτα* του Gerhard Richter, Galerie Rudolfinum, Πράγα, 2011 Πηγή: Gottfried Helnwein, CC BY-SA 3.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>>, via Wikimedia Commons.

Marcel Duchamp⁴, Gerhard Richter⁵ και Christian Boltanski⁶ είναι μόνο μερικά από τα ονόματα του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα που έχουν αξιοποιήσει το αρχείο ως διακριτό καλλιτεχνικό μέσο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ανάσχυσης υλικού δημιουργίας από τις αρχαιακές πηγές είναι τα ντανταϊστικά φωτομοντάζ στα έργα της Hannah Höch.⁷ Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα αυτή η μορφή δημιουργίας χαρακτηρίστηκε ως *αρχαιακή τέχνη* και καθιερώθηκε ως ένας τύπος καλλιτεχνικής πρακτικής. Το 2004 ο ιστορικός και κριτικός

4. Βλ. την αρχαιακή συλλογή Marcel Duchamp's scrapbooks, 1916-1969, η οποία φυλάσσεται στα Smithsonian Archives of American Arts: <<https://www.aaa.si.edu/collections/marcel-duchamp-scrapbooks-7604>> (21.08.2021).

5. Το πιο γνωστό «αρχαιακό έργο» του Richter ονομάζεται *Άτλας* (1962–2013) και αποτελείται από εκατοντάδες φωτογραφίες, αποκόμματα εφημερίδων και σχέδια, τα οποία ο καλλιτέχνης συγκέντρωνε για τέσσερις δεκαετίες και κατόπιν επικόλλησε σε μεγάλων διαστάσεων φύλλα χαρτονιού. Από την ογκώδη αυτή συλλογή προέρχονται και τα *48 πορτρέτα* (βλ. εικόνα), τα οποία εν συνεχεία αποτέλεσαν αυτοτελές εκθεσιακό έργο.

6. Solène Charuel (2016).

7. Gotz Adriani & Eberhard Roters & Karin Thomas & Peter Krieger (1985).

τέχνης Hal Foster, στο δοκίμιο του “An Archival Impulse”, χαρακτήρισε την αρχαική τέχνη ως είδος που καθιστά φυσικά παρόντα ιστορικά στοιχεία, συχνά χαμένα ή εκτοπισμένα.⁸

Στην Ελλάδα το αρχείο ως ρίζωμα συνειρμικής διασύνδεσης μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος αλλά και ως εφαλτήριο της ερευνητικής διαδικασίας της δημιουργίας έχει απασχολήσει καλλιτέχνες, τόσο από τον χώρο των εικαστικών, όσο και των παραστατικών τεχνών. Αναφέρουμε ενδεικτικά την εικαστικό και καλλιτέχνη της περφόρμανς Λήδα Παπακωνσταντίνου και τον διαθεματικό καλλιτέχνη Στέφανο Τσιβόπουλο, στο έργο των οποίων η προσέγγιση και ο χειρισμός αρχείων αποτέλεσαν εργαλεία οπτικής μνήμης, αλλά κυρίως μέσα ενίσχυσης του διαλόγου και της δημοκρατικής αντιπαράθεσης στη δημόσια σφαίρα.⁹ Από τον χώρο των παραστατικών τεχνών παραπέμπουμε ενδεικτικά στην Τζένη Αργυρίου με την πολυμορφική παράσταση–εγκατάσταση *Memorandum–ένας μηχανισμός υπόμνησης* που παρουσίασε το 2014 στο Φεστιβάλ Αθηνών¹⁰, καθώς και στις παραστάσεις που έχουν κατά καιρούς φιλοξενηθεί στο πρώην βιομηχανικό κτήριο του Ιστορικού Αρχείου του Πολιτιστικού Ιδρύματος του Ομίλου Πειραιώς και αντλούν δραματουργικό υλικό από πρωτογενείς αρχαικές πηγές, όπως *Διακόσιες δέκα χι-*

Ο Christian Boltanski μπροστά σε ένα από τα εμβληματικά του έργα με τίτλο *Réserve des Suisses Morts* (1991). Πηγή: Juan García, CC BY-SA 4.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>>, via Wikimedia Commons.

Hannah Höch, *Liebe* [Έρωτας], 1931, Φωτομοντάζ.

8. Hal Foster (2004), 3–22.

9. Χάρης Κανελλοπούλου (2015), 15–23.

10. Μπετίνα Παναγιωταρά & Στεριανή Τσιντζιλώνη (2015), 215–223.

λιάδες οκάδες βαμβακιού – μια παράσταση στο Αρχείο (2015), σε σκηνοθεσία της Ιόλης Ανδρεάδη, και *Ο Έλλην Βρυκόλαξ [reloaded]*, σε σκηνοθεσία του Κωνσταντίνου Ντέλλα (2017).¹¹ Έτσι, είτε πρόκειται για έργα που αφορούν πραγματικά αρχειακό υλικό είτε για έργα τέχνης, στα οποία οι καλλιτέχνες χρησιμοποιούν το αρχείο ως πρώτη ύλη, η ιδέα της αρχειακής τέχνης αποτελεί μία από τις οργανωτικές δομές των εκθέσεων, των μουσείων αλλά πλέον και των επισκέψιμων αρχείων και γνωρίζει μεγάλη απήχηση.¹²

Ωστόσο, επί του παρόντος είναι πολύ δύσκολο να εντοπιστούν αρχεία, τα οποία να έχουν προκρίνει και υιοθετήσει καινοτόμους τρόπους μετάδοσης και επικοινωνίας του περιεχομένου τους. Αυτός είναι και ο λόγος της περιορισμένης έλξης των αρχείων προς το ευρύ κοινό. Οι προβληματισμοί αυτοί αποτέλεσαν το έναυσμα για τον σχεδιασμό του έργου *CR.E.ARCH.*, το οποίο εκκίνησε εφορμώμενο από επιτυχημένες και καινοτόμες πρακτικές των εταιρών του, οι οποίες παρουσιάζονται λεπτομερώς στα επόμενα κεφάλαια του βιβλίου αυτού.

2. Το ευρωπαϊκό πολυεταιρικό έργο *CR.E.ARCH.*: *CReative European ARCHives as Innovative Cultural Hubs: Περιγραφή και στόχοι*

Το ευρωπαϊκό πολυεταιρικό ερευνητικό έργο *CR.E.ARCH.: CReative European ARCHives as Innovative Cultural Hubs* [Δημιουργικά Ευρωπαϊκά Αρχεία ως Καινοτόμες Εστίες Πολιτισμού], χρηματοδοτούμενο από το Πρόγραμμα “Creative Europe Cooperation Projects–Culture” (2018–2021), εκκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2018 και έληξε τον Οκτώβριο του 2021. Υλοποιήθηκε από τέσσερις ευρωπαϊκούς φορείς, δραστηριοποιούμενους στον χώρο της πολιτιστικής τεκμηρίωσης και του ψηφιακού πολιτισμού, ήτοι: το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου–Τμήμα Θεατρικών Σπουδών (Ελλάδα), το Ίδρυμα της Τραπεζής της Νεαπόλεως (Fondazione Banco di Napoli | Il Cartastorie, Museo dell’Archivio Storico del Banco di Napoli, συντονιστής φορέας, Ιταλία), το Κροατικό Παράρτημα του Διεθνούς Κέντρου Αρχειακής Έρευνας I.C.A.R.US. (I.C.A.R.US. Hrvatska, Κροατία), και το Περιφερειακό Ιστορικό Κέντρο του Λίμπουργκ (Regionaal Historisch Centrum Limburg, Ολλανδία).

11. Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (Π.Ι.Ο.Π.): <<https://www.piop.gr/el/idrima.aspx>> (20.08.2021).

12. Έλενα Παπαλεξίου & Αύρα Ξεπαπαδάκου & Βάλια Βράκα (2020), 740.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Οι κύριοι στόχοι του έργου *CR.E.ARCH.* ήταν η ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού δικτύου καινοτόμων πολιτιστικών αρχείων και η αξιοποίηση και προβολή της ιστορικής μνήμης που φυλάσσεται στα αρχεία αυτά, μέσω της διαδραστικής επικοινωνίας, της διαμεσικής αφήγησης, της ψηφιακής τεχνολογίας και των παραστατικών τεχνών. Προσδοκώμενο αποτέλεσμα του έργου ήταν η αύξηση της προσβασιμότητας των αρχείων και η προσέλκυση ενός ευρύτερου κοινού σε αυτά. Επιπλέον, στο πλαίσιο του έργου προσφέρθηκε η ευκαιρία σε φοιτητές και φοιτήτριες να εκπαιδευτούν στην πολιτιστική τεκμηρίωση, μέσω επιμορφωτικών δράσεων.¹³

Στην ελληνική ερευνητική ομάδα συμμετείχαν μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, ερευνητές, ερευνήτριες, καθώς και καλλιτέχνες από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Τα περισσότερα μέλη της ομάδας ήταν εξειδικευμένα σε εργασίες πολιτιστικής τεκμηρίωσης και ψηφιοποίησης αρχειακού υλικού. Επίσης, διέθεταν μακρόχρονη εμπειρία στο πεδίο της αρχειακής έρευνας και είχαν συνεργαστεί στο παρελθόν σε αντίστοιχα έργα.¹⁴

13. Η φυσιογνωμία και οι επιμέρους θεματικές του έργου παρουσιάζονται διεξοδικά στον ιστότοπό του *CR.E.ARCH.*: <https://www.cresearchproject.eu/>.

14. Αναλυτικά, η σύσταση της ελληνικής ομάδας έργου ήταν η ακόλουθη: Έλενα Παπαλεξίου: επιστημονική υπεύθυνη, επίκουρη καθηγήτρια του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου· Μαρία Βελιώτη: αναπληρώτρια καθηγήτρια Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου· Αύρα Ξεπαπαδάκου: θεατρολόγος, διδάκτωρ μουσικολογίας, συντονίστρια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Ελληνικός Πολιτισμός» του Πανεπιστημίου Λευκωσίας· Ιώ Μανωλέσου: ερευνήτρια Α΄ Βαθμίδας και Διευθύντρια του Κέντρου Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών· Βάλια Βράκα: υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, υπεύθυνη Αρχείου Ελληνικής Μουσικής, Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας· Παρασκευή Δαμάλα: θεατρολόγος, κοινωνιολόγος· Ελπίδα Κομμανού: θεατρολόγος, ηθοποιός, θεατροπαιδαγωγός. Συνέπραξαν οι καλ-

Η αποστολή της ερευνητικής και καλλιτεχνικής ομάδας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου στο πλαίσιο του έργου *CR.E.ARCH.*, έγκειτο στην ανάδειξη σημαντικών ελληνικών και ευρωπαϊκών αρχείων, ανάμεσα στα οποία το Αρχείο Ελληνικής Μουσικής της Μεγάλης Ελληνικής Μουσικής Βιβλιοθήκης «Λίλιαν Βουδούρη» που στεγάζεται στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών,¹⁵ τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Αργολίδας (Ναύπλιο),¹⁶ το Αρχείο του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών,¹⁷ καθώς και το ιταλικό Αρχείο του Romeo Castellucci και της Societas Raffaello Sanzio (Τσεζένα Ιταλίας).

Στο παράρτημα του τόμου αυτού παρουσιάζονται αναλυτικά τα ερευνητικά αποτελέσματα, οι δημιουργικές δράσεις και τα παραδοτέα της ελληνικής ομάδας έργου, στο πλαίσιο του πολυπρισματικού και ιδιαίτερα παραγωγικού *CR.E.ARCH.*

3. Το περιεχόμενο του τόμου

Ο τόμος διαιρείται σε πέντε ευρείες θεματικές ενότητες, οι οποίες εξετάζουν όψεις των ζητημάτων που αναφέρθηκαν παραπάνω, με ειδικότερη έμφαση στην ελληνική πραγματικότητα και στην ανάδειξη βέλτιστων πρακτικών και επιτυχημένων παραδειγμάτων δημιουργικής διαχείρισης και λειτουργίας αρχείων και αρχειακών οργανισμών.

Ενότητα 1: Το νέο αρχείο ως ζωντανός κόμβος δημιουργίας

Στην πρώτη ενότητα επιχειρείται μία εκτενής σκιαγράφηση του αρχειακού τοπίου, η οποία οργανώνεται μέσα από μία πολυφωνική συζήτηση σχετικά με τα αρχεία, τον κλάδο της αρχειονομίας και τον ρόλο του/της αρχειονό-

λιτέχνες: Claudia Castellucci, ιδρυτικό μέλος της Societas Raffaello Sanzio, ιστορικός της τέχνης, χορογράφος, δραματουργός, φιλόσοφος· Φίλια Δενδρινού, θεατρολόγος, ηθοποιός, εκπαιδευτικός· Στάθης Αθανασίου, κινηματογραφιστής, σκηνοθέτης.

15. Βλ. τη συμβολή της Βάλιας Βράκα, «Το Αρχείο Ελληνικής Μουσικής, της Μουσικής Βιβλιοθήκης “Λίλιαν Βουδούρη”» στον παρόντα τόμο.

16. Βλ. τις συμβολές του Δημήτρη Γεωργόπουλου «Πρόγραμμα “Καλλικράτης”: Πόσο κινδυνεύουν τα αρχεία των μονάδων τοπικής αυτοδιοίκησης;» και της Μαρίας Βελιώτη-Γεωργοπούλου, «Στηρίζοντας τον θεσμό των Αρχείων. Σωματείο “Φίλοι των Γενικών Αρχείων του Κράτους (Γ.Α.Κ.) Αργολίδας”», στον παρόντα τόμο.

17. Βλ. τη συμβολή της Ιούς Μανωλέσσου «Γλωσσικά αρχεία: η περίπτωση του Αρχείου του *Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής* της Ακαδημίας Αθηνών» στον παρόντα τόμο.

μου. Το κεφάλαιο «Δημιουργικά Αρχεία ως Καινοτόμες Εστίες Πολιτισμού: Ένας διάλογος μεταξύ χωρών και πολιτισμών από το χαρτί στα πολυμέσα» αποτελεί εμπλουτισμένη και αναθεωρημένη μορφή της ομότιτλης μελέτης, η οποία εξεδόθη ως εκπαιδευτικό εγχειρίδιο από το έργο *C.R.E.ARCH*. Το εκτενές αυτό κεφάλαιο είναι το αποτέλεσμα μιας συλλογικής εργασίας μεταξύ ερευνητών και ερευνητριών, προερχόμενων από τους τέσσερις συνεργαζόμενους φορείς του έργου.

Στο κεφάλαιο εξετάζονται ζητήματα όπως: πώς θα κατορθώσουν τα αρχειακά ιδρύματα να ενδιαφέρουν κοινωνικές ομάδες πέραν της παραδοσιακής ερευνητικής κοινότητας; Πώς μπορούν, χωρίς να αποποιηθούν την κληρονομιά τους, να εξελιχθούν σε κόμβους για την ανάδειξη της δημόσιας ιστορίας μέσα από την ενεργή συμμετοχή της κοινότητας; Σε ειδικές υποενότητες προτείνονται λύσεις και απαντήσεις, με πρώτιστο στόχο την αβίαστη συμμετοχή του/της αρχειονόμου σε μία διαδικασία κατάκτησης και αξιοποίησης δεξιοτήτων στο πεδίο της αρχειονομικής εργασίας. Σύμφωνα με την προσέγγιση των συγγραφέων του μελετήματος, η θεωρητική βάση της παραδοσιακής αρχειονομικής εκπαίδευσης δύναται να διευρυνθεί με τη συμβολή πολλών διαφορετικών κλάδων προερχόμενων από τις Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες, τις Τέχνες, καθώς και τις Επιστήμες των Υπολογιστών. Προκειμένου να αναπτυχθεί μία τελεσφόρα σχέση με το κοινό, υποδεικνύονται παράλληλα πλείστες εφαρμογές και παραδείγματα βέλτιστων υφιστάμενων πρακτικών στο εν λόγω πεδίο.

Ένα σημαντικό και κρίσιμο σημείο αυτού του ζητήματος είναι η ενθάρρυνση της προσπάθειας για την εμπλοκή ενός/μιας αρχειονόμου σε ένα νέο πεδίο μεθοδολογίας και εφαρμογής, που, για εκείνον/η θα σηματοδοτεί τη μετάβασή του/της από έναν «στεγανό» χώρο (που σχετίζεται με τη χρήση των συμβατικών αρχειονομικών μεθόδων και τεχνικών) σε έναν εναλλακτικό άγνωστο χώρο (που σχετίζεται με ομάδες του πληθυσμού, οι οποίες δεν περιλαμβάνονται στο τυπικό κοινό των αρχείων). Είναι φυσικό και εν πολλοίς αναμενόμενο τα στελέχη των αρχείων να εκφράζουν μερική απροθυμία απέναντι στις νέες προκλήσεις, τις οποίες καλούνται να αντιμετωπίσουν, προκειμένου να επιτευχθεί η αύξηση της προσβασιμότητας και η ανάπτυξη του κοινού των αρχειακών οργανισμών.

Ως εκ τούτου, τονίζεται εδώ και θα υπογραμμίζεται κατ' επανάληψιν και στο οικείο κεφάλαιο, ότι η φύση των παραδοσιακών πρακτικών αναφορικά με τη συντήρηση των αρχείων δεν είναι αντικρουόμενη με αυτή των

σύγχρονων αναγκών που έχουν ανακύψει σε σχέση με την ενεργή συμμετοχή του/της αρχειονόμου στο πεδίο εργασίας του/της. Άλλωστε τα ίδια τα στελέχη των αρχείων είναι καθ' ύλην αρμόδια και γνωρίζουν καλύτερα από οποιονδήποτε ποιες είναι οι νέες αυτές ανάγκες των πολιτιστικών ιδρυμάτων που διατηρούν αρχειακές συλλογές.

Ενότητα 2: Αρχεία «εκτός των υψηλών τειχών»

Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται τρεις αρχειακοί φορείς, στους οποίους ανέπτυξε δημιουργικές δράσεις το ελληνικό κλιμάκιο του *CR.E.ARCH*. Και οι τρεις αυτοί φορείς, παράλληλα προς τη στιβαρή τους προσήλωση στην αξιοπιστία και τις υψηλές επιστημονικές προδιαγραφές ως προς τη διαχείριση των συλλογών και των τεκμηρίων τους, προέκριναν μία ανοικτή και ευέλικτη προσέγγιση με στόχο την αύξηση της προσβασιμότητας και την προσέλευση νέου κοινού.

Στο πρώτο κεφάλαιο, «Γλωσσικά αρχεία: η περίπτωση του Αρχείου του Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής της Ακαδημίας Αθηνών», η διευθύντρια ερευνών του Κέντρου Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων της Ακαδημίας Αθηνών και ιστορική γλωσσολόγος, δρ Ιώ Μανωλέσσου πραγματεύεται το ζήτημα της αξίας των γλωσσικών αρχείων σε ευρωπαϊκό επίπεδο και εξηγεί ότι κάθε αρχείο, υπό μία έννοια, είναι ταυτόχρονα και γλωσσικό. Κατόπιν εστιάζει στην περίπτωση του Αρχείου του Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής της Ακαδημίας Αθηνών, ενός μνημειώδους ποιήματος, το οποίο συντάσσεται από τη δεκαετία του 1930 και συνεχίζεται έως σήμερα. Το εν λόγω αρχείο αποτέλεσε πλούσια δεξαμενή για το εκπαιδευτικό σεμινάριο [*Εξ*]ιστορόντας το αρχείο, το οποίο συντόνισε η Φίλια Δενδρινού, στο πλαίσιο των επιμορφωτικών δράσεων του έργου *CR.E.ARCH*.

Εν συνεχεία το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στη μουσική και επικεντρώνεται στις δημιουργικές δράσεις της Μεγάλης Μουσικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας «Λίλιαν Βουδούρη», τις οποίες παρουσιάζει η διευθύντριά της, Στεφανία Μεράκου στο κεφάλαιο «Η Μουσική Βιβλιοθήκη “Λίλιαν Βουδούρη”, οι κρυμμένοι θησαυροί της και τα μέσα για την ανάδειξή τους». Πρόκειται για έναν ακμαίο πολιτιστικό οργανισμό, στους στόχους του οποίου από πολύ νωρίς εντάχθηκαν οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες, οι ψηφιακές εφαρμογές και οι εξατομικευμένες εμπειρίες των επισκεπτών και επισκεπτριών, καθιστώντας τη Βιβλιοθήκη έναν πρότυπο «ζωντανό» πόλο παιδείας και δημιουργίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο η συζήτηση εξειδικεύεται

στο σημαντικότερο αρχείο της Βιβλιοθήκης, το Αρχείο Ελληνικής Μουσικής, το οποίο περιγράφει στο ομότιτλο κεφάλαιο η υπεύθυνη για τη διαχείρισή του, μουσικολόγος και υποψήφια διδάκτωρ στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Βάλια Βράκα. Στο κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνονται παραδείγματα από τις εξαιρετικού ενδιαφέροντος συλλογές και προσκτήσεις του αρχείου, ανάμεσα στις οποίες το πολύτιμο αρχείο του Μίκη Θεοδωράκη.

Το τελευταίο κεφάλαιο της πρώτης ενότητας «Ιχνηλατώντας το παρελθόν. Το αρχείο του Romeo Castellucci και της Societas Raffaello Sanzio: μία συμβολή στην ιστορία του Ευρωπαϊκού Θεάτρου» έχει αφιερωθεί στο ογκωδέστατο αρχείο των Ιταλών καλλιτεχνών, οι οποίοι συντάραξαν τα νερά της διεθνούς σύγχρονης σκηνης με τις σπάνιες καλλιτεχνικής ποιότητας, τόλμης και πρωτοτυπίας σκηνικές τους δημιουργίες. Στο κεφάλαιο που συνυπογράφουν οι επιμελήτριες του αρχείου Αύρα Ξεπαπαδάκου και Έλενα Παπαλεξίου, παρουσιάζεται το πολυσύνθετο «γενετικό υλικό», το οποίο προσφέρεται για εις βάθος έρευνα της εξελικτικής πορείας του καλλιτεχνικού έργου και της εν γένει δράσης της ομάδας αυτής που, όπως αναφέρει και ο έγκριτος καθηγητής θεατρολογίας Marco De Marinis, «άλλαξε ριζικά τον τρόπο με τον οποίον σκεφτόμαστε και βλέπουμε το θέατρο στον αιώνα μας».¹⁸ Επιπλέον, περιγράφονται όλες οι παράλληλες δραστηριότητες και εκδηλώσεις που οργανώθηκαν στο πλαίσιο της ερευνητικής εργασίας, οι οποίες αποσκοπούν στην ανάδειξη του αρχείου της Societas Raffaello Sanzio και την αύξηση της προσβασιμότητας σε αυτό.

Ενότητα 3:

Δημιουργικές δράσεις και διαμεσικές εφαρμογές στα αρχεία

Εμπνευσμένο από τις εμπειρίες και τις στρατηγικές επικοινωνίας των συνεργαζόμενων αρχείων και εμπλουτισμένο με νέες δημιουργικές ιδέες όλων των εταίρων και των μελών των επιμέρους ομάδων, το έργο *CR.E.ARCH.* έχει δημιουργήσει και αναδεικνύει ένα ευρωπαϊκό δίκτυο ψηφιακά καινοτόμων αρχείων, εντός του οποίου οι ιστορίες που προέρχονται από το ίδιο το περιεχόμενό τους ζωντανεύουν μέσω διαμεσικών εφαρμογών και με την αξιοποίηση της αφήγησης και των παραστατικών τεχνών. Στο παραπάνω πλαίσιο το *CR.E.ARCH.* φιλοδοξεί να εδραιώσει ένα μόνιμο δίκτυο, το οποίο θα

18. Marco De Marinis (2018), 24.

φιλοξενεί σε σταθερή βάση έναν δημιουργικό διάλογο μεταξύ καλλιτεχνών και ιστορικών τεκμηρίων. Στην ενότητα αυτή εξετάζονται τρεις από τις σημαντικότερες καλλιτεχνικές δράσεις και εφαρμογές που αναπτύξαμε.

Αρχικά, η εκπαιδευτικός, θεατρολόγος, ηθοποιός και αφηγήτρια Φίλια Δενδρινού επιχειρεί μία επισκόπηση της μακραίωνης προφορικής τέχνης της αφήγησης και φωτίζει πολύπλευρα τη μορφή του σύγχρονου νέο-αφηγητή, η οποία απαντά τόσο στις παραδοσιακές μορφές προφορικής τέχνης, όσο και στο σύγχρονο θέατρο. Στη συνέχεια εκθέτει αναλυτικά το περιεχόμενο του σεμιναρίου *[Εξ]ιστορώνας το αρχείο*, το οποίο αποτέλεσε κεντρική εκπαιδευτική δράση του έργου *CR.E.ARCH*. Στο σεμινάριο αυτό προκρίθηκε ως θεματικός άξονας ένας δυναμικός διάλογος με ένα γλωσσικό αρχείο και, πιο συγκεκριμένα, ένα τμήμα του αρχείου του *Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής* της Ακαδημίας Αθηνών και πυρήνα το γράμμα «Δέλτα».

Στο δεύτερο μέρος της ενότητας αυτής περιλαμβάνεται ολόκληρο το σενάριο επισημειωμένο, καθώς και δημιουργικό υλικό από την προετοιμασία της ταινίας μικρού μήκους *Μια νύχτα στο αρχείο*, την οποία σκηνοθέτησε ο Στάθης Αθανασίου, ως καλλιτεχνική παραγωγή της ελληνικής ομάδας *CR.E.ARCH*. Το σενάριο της ταινίας δομείται πάνω σε πέντε γρίφους, οι οποίοι οδηγούν στην κλοπή ενός πολύτιμου τεκμηρίου από το Αρχείο Ελληνικής Μουσικής και καταλήγουν στη διαλεύκανση του μυστηρίου. Η ταινία γυρίστηκε στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών και στους αθέατους χώρους φύλαξης των αρχειακών τεκμηρίων, στο αρχειοστάσιο του Αρχείου Ελληνικής Μουσικής.

Τέλος, στο κεφάλαιο «Μάθηση εν κινήσει και μυστήρια στο αρχείο: η ελληνική εφαρμογή του ευρωπαϊκού έργου *CR.E.ARCH*. για ευφυείς κινητές συσκευές», παρουσιάζεται από τη θεατρολόγο, θεατροπαιδαγωγό και ηθοποιό Ελπίδα Κομμανού η ψηφιακή εφαρμογή που δημιούργησε η ελληνική ομάδα για κινητά τηλέφωνα και τάμπλετ. Το σύγχρονο αυτό διαδραστικό εκπαιδευτικό εργαλείο απευθύνεται σε μαθητές και μαθήτριες δημοτικών και γυμνασίου, τηρώντας τις αρχές της κινητής μάθησης. Αναπτύσσεται πάνω στον καμβά της ταινίας του Στάθη Αθανασίου *Μια νύχτα στο αρχείο*. Μέσα από την εφαρμογή αυτή οι μαθητές και οι μαθήτριες έρχονται σε πρώτη επαφή με το αρχείο, αντιλαμβάνονται την αξία των τεκμηρίων που φυλάσσονται εκεί και γνωρίζουν για πρώτη ίσως φορά τις δυνατότητες της αρχειακής έρευνας. Λόγω του διαδραστικού της χαρακτήρα, η εφαρμογή προσφέρει στους χρήστες και τις χρήστριες την ευκαιρία να μετατραπούν

οι ίδιοι και οι ίδιες για λίγο σε αρχειονόμους και, χρησιμοποιώντας την εφαρμογή, να μελετήσουν και άλλα τεκμήρια, πέρα από εκείνα που αναφέρονται στην ταινία, ώστε να βοηθήσουν την αρχειονόμο –που ήδη έχουν γνωρίσει μέσα από την ταινία– να λύσει το μυστήριο των κλοπών.

Ενότητα 4: Όταν τα αρχεία εκπέμπουν S.O.S.: προβληματισμοί και προτάσεις για τη διάσωση και ανάπτυξη των αρχειακών συλλογών

Στην τέταρτη ενότητα προκρίθηκε η ανάδειξη επίμαχων ζητημάτων, τα οποία αφορούν στη διάσωση και βιωσιμότητα των αρχείων. Ο δημόσιος διάλογος αναφορικά με τις ευθύνες της πολιτείας και την κρατική πολιτική για τις αρχειακές συλλογές είναι περίπλοκος και τα επί μέρους προβλήματα δυσεπίλυτα. Δεν είναι ασφαλώς δυνατή η άμεση εξεύρεση λύσεων, ούτε καν η εξαγωγή τελικών συμπερασμάτων στο περιορισμένο πλαίσιο της παρούσας έκδοσης. Ωστόσο, ευελπιστούμε ότι η ενότητα αυτή δύναται να λειτουργήσει ως πομπός που θα μεταφέρει το σήμα κινδύνου σε αρμόδιους φορείς, όπως το Υπουργείο Παιδείας και το Υπουργείο Πολιτισμού. Στο πλαίσιο αυτό, επελέγη να τεθούν υπό συζήτηση οι περιπτώσεις δύο σημαντικών αρχείων, των Γενικών Αρχείων του Κράτους Αργολίδας και των Αρχείων του Κέντρου Μελέτης και Έρευνας του Ελληνικού Θεάτρου.

Στο πρώτο μέρος, ο τέως διευθυντής των Γενικών Αρχείων του Κράτους Αργολίδας, ιστορικός και συγγραφέας, Δημήτρης Γεωργόπουλος, κρούει τον κώδωνα του κινδύνου σε ό,τι αφορά τις δυσμενείς επιπτώσεις των συγχωνεύσεων που επέβαλε το πρόγραμμα «Καλλικράτης» στα δημόσια αρχεία. Στο κεφάλαιο με τίτλο «Πρόγραμμα «Καλλικράτης»: πόσο κινδυνεύουν τα αρχεία των μονάδων τοπικής αυτοδιοίκησης;», περιγράφονται οι αντίξοες συνθήκες στις οποίες καλούνται να λειτουργήσουν τα Γ.Α.Κ. Αργολίδας και προτείνονται ενδεδειγμένες λύσεις και αποφάσεις, στις οποίες οφείλει η πολιτεία να προβεί.

Συνδυαστικά με το κείμενο αυτό, το κεφάλαιο «Στηρίζοντας τον θεσμό των Αρχείων. Σωματείο “Φίλοι των Γενικών Αρχείων του Κράτους (Γ.Α.Κ.) Αργολίδας”», που υπογράφει η αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Μαρία Βελώτη-Γεωργοπούλου, αναδεικνύει την ευεργετική συνεισφορά της τοπικής κοινότητας αναφορικά με τη στήριξη του θεσμού των αρχείων. Στη συμβολή της η συγγραφέας αναφέρεται διεξοδικά στην ίδρυση και τους σκοπούς

του νεοσύστατου σωματείου «Φίλοι των Γενικών Αρχείων των Κράτους (Γ.Α.Κ.) Αργολίδας», του οποίου αποστολή είναι να προσφέρει έμπρακτη βοήθεια στο έργο των Γ.Α.Κ. Αργολίδας και να ενισχύσει την καλλιέργεια της αρχειακής συνείδησης στο ευρύτερο κοινό.

Εν συνεχεία, ζητήσαμε από τη διδάκτορα θεατρολογίας Άννα Μαυρολέων, η οποία επί μακρόν υπηρέτησε στο αρχείο του Κέντρου Μελέτης και Έρευνας του Ελληνικού Θεάτρου, να εκθέσει το χρόνο, όμως ακόμη φλέγον ζήτημα της στέγασης και λειτουργίας του Θεατρικού Μουσείου και των συλλογών του. Στο οικείο κεφάλαιο με τίτλο «Τα θεατρικά αρχεία ως εικονικός “θεατρικός τόπος” στην ψηφιακή εποχή. Τα αρχεία του Κέντρου Μελέτης και Έρευνας του Ελληνικού Θεάτρου (Κ.Μ.Ε.Ε.Θ.) – Θεατρικό Μουσείο» εστιάζει αρχικά στα θεατρικά αρχεία εν γένει και στην ιδιότυπη λειτουργία τους ως εικονικοί «θεατρικοί τόποι» στην ψηφιακή εποχή. Στη συνέχεια προσεγγίζει πολύπλευρα το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον των αρχείων που συνέλεξε και ανέπτυξε ο ιδρυτής του Θεατρικού Μουσείου, Γιάννης Σιδέρης, υπό την αιγίδα της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων. Στο άρθρο της παρουσιάζει ανεκτίμητης αξίας αρχειακές συλλογές, με τις οποίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένη η ιστορία του ελληνικού θεάτρου και, όπως είναι ευρέως γνωστό, παραμένουν εδώ και πλέον των δέκα ετών, κλειστές, απροσπέλαστες, εγκαταλελειμμένες, αφύλακτες και αναξιοποίητες.

Ενότητα 5: Δημιουργικά αρχεία και «ευφυή δεδομένα» στις Ψηφιακές Ανθρωπιστικές Επιστήμες και Τέχνες: δυνατότητες, ευκαιρίες και προκλήσεις

Η πέμπτη ενότητα εστιάζει στα επιτεύγματα και τις αναρίθμητες δυνατότητες του αναδυόμενου τομέα των Ψηφιακών Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών, που διευκολύνουν σημαντικά την απόκτηση και επεξεργασία αρχειακού υλικού, αναπτύσσοντας, μεταξύ άλλων, πρότυπα για βάσεις δεδομένων και εργαλεία αναζήτησης και υποστηρίζοντας μεταγενέστερες ερμηνευτικές αναλύσεις. Παράλληλα συζητούνται στην ενότητα αυτή καιριοί προβληματισμοί σχετικά με την ποικιλομορφία των ψηφιακών πηγών, τη φύση των δεδομένων, τους φορείς που τα προσφέρουν και τα διατηρούν, καθώς και τις απαιτήσεις των χρηστών και χρηστριών, ζητήματα δηλαδή τα οποία έχουν ανακύψει στο σύγχρονο περιβάλλον της αλματώδους τεχνολογικής ανάπτυξης και της ταχύτατης διασύνδεσης των ανθρωπιστικών

επιστημών και τεχνών με τις ψηφιακές τεχνολογίες.

Στο πρώτο κεφάλαιο με τίτλο «Το ψηφιακό ταξίδι των δεδομένων στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες και τις Τέχνες», ο διδάκτωρ υπολογιστικής μορφολογίας και ερευνητής Αθανάσιος Καρασίμος εξετάζει παραμέτρους των διαδικασιών ενσωμάτωσης και ανάλυσης δεδομένων σε πολυεπιστημονικά περιβάλλοντα, τα οποία απαιτούν τη χρήση εφαρμογών, εργαλείων και υπηρεσιών της υπολογιστικής γλωσσολογίας. Στη συμβολή του προσδίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην παρουσία της Ελλάδας σε μεγάλες ευρωπαϊκές ερευνητικές υποδομές του τομέα των Ψηφιακών Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών, με στόχο την προώθηση της έρευνας διά των ψηφιακών μέσων, καθώς και την εκπαίδευση στη χρήση των νέων, προηγμένων τεχνολογιών.

Στο επόμενο κεφάλαιο η Βέρα Κριεζή, στέλεχος της Μεγάλης Μουσικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας «Λίλιαν Βουδούρη» και υπεύθυνη για την ανάπτυξη και τις καινοτόμες ψηφιακές εφαρμογές, πραγματεύεται την αξία της τεχνολογίας στην πολιτιστική κληρονομιά και αναλύει τις νέες μεθόδους και πρακτικές ανάδειξης του πολιτιστικού αποθέματος οργανισμών και ιδρυμάτων. Ειδικότερα, αναφέρεται σε πρακτικές διαμοιρασμού πολιτιστικού περιεχομένου, εκπαιδευτικές πλατφόρμες, ψηφιακές πύλες, εφαρμογές εικονικής και επαυξημένης πραγματικότητας, καθώς και στο ακανθώδες ζήτημα της διαχείρισης των πνευματικών δικαιωμάτων και της δωρεάν διάθεσης και επανάληψης των πολιτιστικών αγαθών μέσω του διαδικτύου.

Κλείνουμε με το άρθρο της επιμελήτριας του παρόντος τόμου με τίτλο «Τεχνολογίες αιχμής και συνεργατικά ερευνητικά εγχειρήματα στην υπηρεσία της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς». Το άρθρο αναφέρεται σε εμβληματικά ερευνητικά έργα μεγάλης κλίμακας, με πρώτιστο το *Time Machine*, το οποίο έχει συστρατεύσει ευρωπαϊκά επιστημονικά και τεχνολογικά ιδρύματα, ερευνητές και επιχειρήσεις σε μία καινοτόμο αποστολή που τοποθετείται στην αιχμή της υπολογιστικής επιστήμης και των ψηφιακών ανθρωπιστικών επιστημών: την ανασύνθεση της μακράς και πολυπολιτισμικής ιστορίας της Ευρώπης. Πρόκειται για το πιο εκτεταμένο έργο που έχει αναληφθεί ποτέ στο συγκεκριμένο πεδίο σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επτακόσιοι περίπου φορείς, ανάμεσα στους οποίους και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, περισσότερες από τριάντα χώρες και δεκάδες διεθνή προγράμματα υποστηρίζουν το έργο αυτό, το οποίο, αξιοποιώντας τα μεγάλα δεδομένα του παρελθόντος, φιλοδοξεί να προσφέρει στην Ευρώπη την τεχνολογία της διάσωσης και ανασύνθεσης της μακράς ιστορίας και του

πολιτισμού της. Στο άρθρο παρουσιάζονται επίσης δυνατότητες επιμέρους συμπράξεων που συνδέονται με το φιλόδοξο αυτό εγχείρημα.

Παράρτημα

Στο παράρτημα του τόμου παρατίθενται λεπτομερώς τα ερευνητικά αποτελέσματα και τα παραδοτέα, τα οποία προέκυψαν από την εργασία της ελληνικής ομάδας *CR.E.ARCH.*, κατά τα τρία έτη υλοποίησης του έργου. Οι πληροφορίες συνοδεύονται από πλούσιο φωτογραφικό υλικό και υπερσυνδέσμους, μέσω των οποίων είναι εφικτή η πρόσβαση στο εν λόγω υλικό. Ακολουθεί η παράθεση της πλήρους βιβλιογραφίας και των σχετικών ηλεκτρονικών πηγών, καθώς και αναλυτικό ευρετήριο.

Επίλογος

Την ώρα που γράφονταν οι τελευταίες αυτές γραμμές, ο Μίκης Θεοδωράκης, μία μεγαλειώδης και οικουμενική προσωπικότητα, έφυγε από τη ζωή. Κατά μία παράξενη συγκυρία, ο Μίκης Θεοδωράκης ήταν νοερά παρών κατά τη διάρκεια των εργασιών μας και άφησε ανεξίτηλο το αποτύπωμά του στα τελικά μας παραδοτέα. Το αρχείο του Μίκη Θεοδωράκη και οι δημιουργικές δράσεις που συνδέονται με αυτό παρουσιάζονται σε δύο κεφάλαια του συλλογικού αυτού τόμου. Πρόκειται για ένα αρχείο ιδιαίτερης εθνικής, ιστορικής και πολιτιστικής σημασίας για τον τόπο μας. Οι χαρτοπετσέτες με τις σημειώσεις και τα πεντάγραμμά του, από την εποχή που ήταν κρατούμενος στις φυλακές Ωρωπού, μας ενέπνευσαν για την εξύφανση του μυθοπλαστικού σεναρίου της ταινίας *Μια νύχτα στο αρχείο* και της διαδραστικής εφαρμογής για ευφείς κινητές συσκευές *The Stolen Music*. Και τέλος, άλλη μία ευτυχής σύμπτωση ήρθε να ενώσει την ομάδα μας, πρώτη φορά μετά από μήνες εγκλεισμού κατά τη διάρκεια της πανδημίας: η ομαδική μας επίσκεψη και ξενάγηση στην εξαιρετική έκθεση *Ο Γαλαξίας μου: Μίκης Θεοδωράκης*, στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών τον Ιούνιο του 2021. Θα ήθελα να αφιερώσω τον τόμο αυτόν στη μνήμη του Μίκη Θεοδωράκη, που όσο ζούμε θα μας φωτίζει, ή μάλλον θα μας φλογίζει, στην «ανηφόρα της ζωής» με το έργο του, το πνεύμα του και το θεόρατο ψυχικό του ανάστημα.

Έλενα Παπαλεξίου,
Αθήνα, 2 Σεπτεμβρίου 2021